

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.2.2>

УДК 330.8, 330.34, 339.1

*В. В. Білоцерківець,
д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін,*

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6740-4611>

О. О. Завгородня,

д. е. н., професор, професор кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін,

Український державний університет науки і технологій, м. Дніпро

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6546-1356>

**ТРАНСФОРМАЦІЇ МОДАЛЬНОСТЕЙ ІННОВАЦІЙНИХ СТРАТЕГІЙ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ В МІЖНАРОДНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ПІЗНЬОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ ТА ЇХ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ
В ТВОРЧОСТІ ВІЛЬЯМА ШЕКСПІРА**

V. Bilotserkivets,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
International Economy and Social-Humanitarian Disciplines,*

Ukrainian State University of Science and Technologies

O. Zavorodnia,

*Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of
International Economy, Political Economy and Management,*

Ukrainian State University of Science and Technologies

**TRANSFORMATIONS OF THE MODALITIES OF INNOVATIVE
STRATEGIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN THE
INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY OF THE LATE MIDDLE AGES
AND ITS REFLECTION IN THE WORKS OF WILLIAM SHAKESPEARE**

Стаття присвячена дослідженню проблем трансформації стратегій економічного розвитку, зміни їх модальностей в історичному контексті. Економіко-кліометрично-філологічний аналіз проведено на базі дослідження економічних, соціальних, історичних зрізів творів видатного мислителя пізньоелизаветинської доби Вільяма Шекспіра. Особлива увага приділена вивченню способів та змістовним характеристикам авторського віддзеркалення відповідних інноваційних трансформацій на прикладі драми «Венеціанський купець». Визначено та проаналізовано основні напрями інноваційних змін у міжнародній економічній діяльності пізнього Середньовіччя, їх причини та специфіку реалізації. Показано внутрішню логіку реалізованого Вільямом Шекспіром засобами драматургії відображення процесів радикальної соціально-економічної перебудови у сучасній йому Європі. Розкрито особливості та прийоми художньої інтерпретації соціально-економічних реалій в літературній творчості кінця XVI ст. Окреслено засади сприйняття трансформації стратегій економічного розвитку, наочного для сучасників дрейфу їх з платформи феодальної системи господарювання до капіталістичної, віддзеркалення цих процесів в шекспірівській драматургії скрізь призму історико-теологічного дискурсу. Показано, що саме бізнесові інтереси є наріжним каменем сюжетної лінії «Венеціанського купця», саме вони формують комплекс викликів та визначають специфіку реакцій на них, фіксують проблеми та способи їх розв'язання. Обґрунтовано домінуючу позицію економічного у творі, аргументовано доведено невід'ємність субстрату економічної термінології, що забарвлює діяльність, діалоги та монологи, присвячені широкому колу проблем – релігії, праву, дружбі тощо. Показано примат соціально-економічної риторики, за допомогою чого Вільям Шекспір майстерно окреслив імперативність господарського над усім іншим. Розкрито особливість авторського підходу, що визначає цінність людей, їх заслуги, дружбу виключно на засадах застосування термінології вартості. В межах дослідження доведено, що економічним імперативам п'єса підкоряється на багатьох рівнях, одні з них виглядають більш яскраво, рельєфно, інші є зовні прихованими, представлені у вигляді алюзій, натяків на економічні категорії, які ми здатні побачити вже з позицій сучасної науки.

Розглянуто особливості репрезентації соціально-економічної динаміки з урахуванням штучної архаїзації продуктивних сил та виробничих відносин у літературній творчості Вільяма Шекспіра.

The article is devoted to the study of the problems of transformation of economic development strategies, changes in their modalities in the historical context. The economic-cliometric-philological analysis was carried out on the basis of the study of economic, social, historical sections of the works of the outstanding thinker of the late Elizabethan era, William Shakespeare. Special attention is paid to the study of the methods and meaningful characteristics of the author's reflection of relevant innovative transformations on the example of the drama "The Merchant of Venice". Defined and analyzed of the main directions of innovative changes in the international trade of the late Middle Ages, their causes and the specifics of their implementation. The internal logic of William Shakespeare's dramaturgical depiction of the processes of radical socio-economic restructuring in contemporary Europe is shown. The features and techniques of artistic interpretation of socio-economic realities in the literary work of the end of the 16th century are revealed. The principles of perceiving the transformation of strategies of economic development are outlined; their drift from the platform of the feudal economic system to the capitalist one is obvious to contemporaries. The reflection of these processes in Shakespeare's drama is revealed everywhere through the prism of historical and theological discourse. It is shown that business interests are the cornerstone of the storyline of "The Merchant of Venice". It is they who form a complex of challenges and determine the specifics of reactions to them, fix problems and methods of solving them. The dominant position of the economic in the work is substantiated. The inseparability of the substratum of economic terminology, which colors the activity, dialogues and monologues devoted to a wide range of problems - religion, law, friendship, etc. The primacy of socio-economic rhetoric in William Shakespeare's play is shown. With its help, William Shakespeare masterfully outlined the imperative of the economy over everything else. The peculiarity of the author's approach, which determines the value of people, their merits, friendship exclusively on the basis of the application of value terminology, is revealed. Within the framework of the study, it is

proven that the play obeys economic imperatives on many levels. Some of them look more vivid and relief, others are outwardly hidden, presented in the form of allusions, allusions to economic categories, which we are able to see already from the standpoint of modern science. The peculiarities of the representation of socio-economic dynamics are considered, taking into account the artificial archaization of productive forces and production relations in the literary works of William Shakespeare.

Ключові слова: економічні стратегії, інновації, економічні відносини, міжнародна торгівля, Венеціанський купець, творчість Вільяма Шекспіра.

Keywords: economic strategies, innovations, economic relations, international economic activity, The Merchant of Venice, William Shakespeare's work.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Автаркічний, спрямований виключно на задоволення потреб внутрішнього ринку економічний розвиток як вже давно канув у Лету. З точки зору теоретичної обґрунтованості обрання подібної ізоляціоністської стратегії розвитку щодо національної економіки, галузі, а досить часто, навіть окремого економічного суб'єкта є кроком, що заздалегідь приречений на фіаско. Вибір на користь меншого за обсягом, маломісткого внутрішнього ринку на противагу більшому зовнішнього ринку є запрограмованим вибором поразки. Зрозуміло, що експансія за межі місцевого, регіонального, національного ринків тотожній виходу з зони комфорту, завжди пов'язаний з появою нових викликів, зростанням ризиків, штучною імплантацією до системи, що вже склалась, нових подразників.

Вихід на нові ринки та залучення (необов'язкове, але майже автоматичне) нових гравців на власні ринки не може відбуватись неупорядковано, без розробки відповідної стратегії, що має врахувати варіанти сценаріїв подальшого розвитку подій. Спроба не виваженого, хаотичного проникнення на нові ринки з великою ймовірністю може обернутись ескападою, що не призведе до поліпшення стану конкретного економічного суб'єкта, а тільки погіршить

його позиції в умовах симетричних заходів з боку зовнішніх конкурентів. Практика, на жаль, свідчить на користь високої вірогідності справдження подібних побоювань.

Проте, водночас, історія підтверджує необхідність здійснення час від часу вимушених заходів, що призводять до тимчасового порушення рівноваги, як засади збереження гомеостатичної системи в умовах посилення нестабільності навколишнього середовища. Маємо констатувати наявність саме таких умов у сучасній національній економіці України. Втім, каталогізація дестабілізуючих імпульсів, що протягом історичного часу піддавали випробуванням економічні системи, буде чисто технічно надзвичайно важкою та громіздкою справою. Вони були, є й будуть.

Вільям Шекспір у приманній йому зовні легкій, але у дійсності глибоко обміркованій, повній алюзій та натяків, формі дарує нам опис дуже схожих подій виходу за межі зони комфорту в умовах пізнього Середньовіччя. Наростання поступових змін в епоху формування потужного прошарку «підприємливих людей», невблаганні трансформації як у межах продуктивних сил, так й зміни у виробничих відносинах диктували необхідність пошуку нових можливостей, руху від звичних схем до інших, ще незвіданих, відхід від рутин, що набули статусу загрозливих у світі зростаючої турбулентності, до ще нещодавно неприйнятних інновацій в економічній діяльності. Зрозуміло, що зовнішні прояви цього нового, незвичного, непізнаного за неспростовними спостереженнями меркантилістів мали відбуватись саме у сфері торгівлі. Тож недивно, що черговий невмирущий твір геніального драматурга «Венеціанський купець» був присвячений подіям, що розгортались саме у цій сфері, підкреслюючи своїм повсякчасним економізмом примат господарського життя, змін у модальностях міжнародної торгівлі у добу пізнього Середньовіччя. В цьому контексті при дослідженні сучасних трансформацій у стратегіях економічного розвитку в міжнародній торгівлі, актуалізації інноваційного вектора форсованої еволюції національної економіки, її окремих складових на особливу увагу заслуговує вивчення відповідної спадщини великого мислителя,

що обумовили предмет нашого дослідження, визначило тему та мету даної статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Літературна спадщина Вільяма Шекспіра, видатного творця, поета, драматурга, активного інноватора на літературному, соціальному та економічному поприщах, прискіпливо-чуйного спостерігача повсякчасних трансформації навколишнього світу сторіччями слугувала полем наукових розвідок багатьох когорт вчених, що представляли досить різні галузі наук. Від літературознавців-шекспірознавців, філологів, лінгвістів до істориків, економістів, соціологів, психологів, дослідники-представники численних спеціальностей занурювались у світ мерехтливих фантазій «ейвонського лебедя», знаходячи кожного разу все нові грані творчості, збагачуючи наше сприйняття отриманого спадку та отримуючи нові знання про реалії давно минулого, яке натомість не втратило своєї актуальності та значущості. У цьому ракурсі на особливу увагу заслуговують роботи вчених, що присвятили свій науковий пошук дослідженню міждисциплінарних зрізів творчості Вільяма Шекспіра, розуміння його геніальної, багатогранної особистості, титанічна праця якого, успадковане від нього світом надбання стали шверпунктом для розвитку багатьох наук. Насамперед, слід зазначити розробки таких дослідників, як П. Акройда, Дж. Бенлі, Ч. Бойза, К. Вард, С. Грінблата, Л. Конлі, А. Леггатта, Е. МакЕван, Д. Уайта, Х. Уітмора, С. Шенбаума та багатьох інших [1, 2, 3, 4, 5]. Наукові пошуки цих дослідників стали важливою платформою для подальших наукових розвідок як суто літературознавчих, так й спрямованих на досягнення соціальних, історичних, економічних смислів, контекстів та змістів шекспірівської спадщини. Саме остання складова викликає найбільше зацікавлення в рамках авторського дослідження, проте вузька, «школярська» фіксація на суто економічних сенсах творчості, зі штучної ампутацією всього іншого, на нашу думку, є абсолютно неприйнятною. Виключно холістичне сприйняття творчості Вільяма Шекспіра не тільки як літератора чи соціально-економічного актора, а реальної багатогранної особистості є передумовою

проведення наукових за змістом пошуків.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні особливостей віддзеркалення в творчості Вільяма Шекспіра трансформацій модальностей інноваційних стратегій економічного розвитку в міжнародній торгівлі пізнього Середньовіччя.

Виклад основного матеріалу. Слід зазначити, що незважаючи на широке застосування економічної термінології В. Шекспіром у своїх творах, «Венеціанський купець» посідає особливе місце серед його комедій - фабула зосереджена на проблемах грошей, відсотку, торгівлі та майна. Саме бізнесові інтереси є наріжним каменем сюжетної лінії, визначаючи виклики та відгуки, проблеми та способи їх розв'язання. Зазначення автором комедії, що це «The most excellent Historie», додатково підкреслює важливість соціально-економічних вимірів у його творчості, акцентує нашу увагу на усвідомлення В. Шекспіром вагомості господарського не тільки в повсякденному побуті, звичності підприємницької термінології в традиційній підприємницькій діяльності, якої ніколи не цурався в своєму житті великий поет, але й в драматургії.

Тож, «Венеціанський купець» є видатною історією взаємозв'язків між різними пластами суспільного життя – економічних відносин, любові, приятелювання та родинних зв'язків на мікрорівні, інтегрованих у більш високорівневу систему протиріч між жертовністю й спокутуванням, релігійними догматами й моральними принципами [5], буквою й духом закону, формою й змістом правосуддя.

«Венеціанський купець», на думку А. Леггатта, є безумовним підтвердженням того, що в суспільстві сучасному Вільяму Шекспіру найважливішими зв'язками виступали зв'язки грошей та майна [6, с. 211], з чим важко не погодитись, згадуючи, у канві шекспірознавства, хоча б ситуацію з одруженням, що не сталось, його мецената, Генрі Різлі, графа Саутгемтона чи його власний надзвичайно деталізований та просякнутий духом здорового економічного прагматизму, заповіт [7].

Вічне питання, що постає для багатьох людей із покоління в покоління майстерно обіграно у шедеврї великого англійця - чи слід одружуватися заради кохання, чи заради грошей? В. Шекспіра не вбачає у цьому питанні якоїсь дилеми, не потрібно робити ніякого вибору. Він не знаходить нічого поганого в тому, щоб шлюб базувався не на одному, а на двох стовпах. Гроші та кохання в його розумінні не є антагоністами. Навпаки, чудово, якщо кохання допоможе збагатитись та позбутись нагромаджених боргів, а заможна наречена вже в силу своїх статків викликає захват та закоханість.

Підприємливий В. Шекспір відкидає у п'єсі павутиння облудливої скромності, примарного ідеалізму, який би знаходив щось недобре в поєднанні найблагороднішого духовного ідеалу - кохання - з найбільш фундаментальною, в побутовому розумінні, матеріальною реальністю – грошима [8].

Кохання, на його думку, не втрачає своєї сакраментальності у парі із багатством, вони, щонайменше, цілком можуть бути комплементарними. Більш того, холістичне сприйняття сучасних йому соціально-економічних реалій, уважне спостереження за проблемами, що генеруються в їх координатах, обумовило виважену позицію драматурга щодо ролі економічної складової у шлюбі. Виступаючи протагоністами, кохання та статки забезпечуватимуть міцність родини та непорушність шлюбу.

Можемо згадати, як за декілька століть ця ж соціально-економічна проблема була обіграна з дещо змінених позицій вже іншою видатною англійкою – Джейн Остен у романі «Гордість і упередженість». Любов Ліззі до головного героя виникає не випадково, ні вона також має цілком матеріальне підґрунтя [9].

Економічним імперативам п'єса підкоряється на багатьох рівнях, одні з них виглядають більш яскраво, рельєфно, інші є зовні прихованими, представлені у вигляді алюзій, натяків на економічні категорії, які ми здатні побачити вже з позицій сучасної науки. Саме економічна проблематика стає віссю та джерелом конфлікту між Шейлоком та Антоніо через оборудку, яку вони здійснюють між собою. Шейлок виступає в ролі позикодавця, а Антоніо,

натомість, - боржника. Невід'ємним тлом розгортання подій у комедії виступає Венеція, місто та республіка-таласократія, вся історія якої пов'язана з морськими перевезеннями, торгівлею та захопленням інших територій виключно з метою збагачення.

Противагою їй виступає Бельмонт, місто, де розташований палац Порції, і яке дійсно існує на італійському узбережжі, але, щоправда, трохи далі від його локалізації В. Шекспіром [3]. Це місто свята та карнавалу, дивовижне «вигадане місце», створене драматургом як яскравий контраст із жорстоким, позначеним невпинною боротьбою за місце під сонцем, комерційним світом Венеції [10]:

*«In Belmont is a lady richly left,
And she is fair, and, fairer than that
word,
Of wondrous virtues. Sometimes from her
eyes
I did receive fair speechless messages:
Her name is Portia, nothing undervalu'd
To Cato's daughter, Brutus' Portia.
Nor is the wide world ignorant of her
worth,
For the four winds blow in from every
coast
Renowned suitors, and her sunny locks
Hang on her temples like a golden fleece,
Which makes her seat of Belmont
Colchos' strond,
And many Jasons come in quest of her»*
[11, с. 191].

*«Одна заможна панна проживає
В маєтку Бельмонті. З лиця прекрасна...
Та ще цінніші за її красу
її чесноти пречудові. Вже
З тих чарівних її очей не раз
Я діставав німі, принадні вісті.
Її звать Порція. Катона донька,
Вродлива Порція - дружина Брута -
Не переважила б її нічим.
На цілий світ вже слава пролунала
Про гідності її; з усіх країн
Усі чотири вітри мчать до неї
Вельможних женихів. Неначе сонце,
Шовкові сяють кучері у неї,
І руном золотим зі скронь збігають,
І обертають той маєток Бельмонт
В Колхіду, що до неї не один
Герой Язон у пошуках звитяги
Вже припливав»* [12, с. 484].

Але навіть, згадуючи про чудовий Бельмонт, обговорюючи цілком неекономічні питання, персонажі «Венеціанського купця» залишаються у координатах багатства, зиску, міжнародної торгівлі, стратегій саме економічного розвитку та наживи. Про щоб не йшла мова – релігію, право, дружбу чи любов, невід’ємним субстратом економічна термінологія забарвлює репліки учасників діалогів. Соціально-економічна риторика червоною ниттю слідує за персонажами комедії, автор майстерно окреслює імперативи господарського над усім іншим.

Дихотомія між Венецією та Бельмонтом продовжується у протиставленні ненажерливої жадібності й корисливості євреїв та доброзичливості, благодущності й щедрості християнських мешканців Венеції. В дійсності така дихотомія є фікцією. За твердженням Л. Каплана, саму Венеціанську державу можна охарактеризувати, як орієнтовану на прибуток від міжнародної торгівлі, при цьому у такому надзвичайному ступені, що вона у своїх оборудках об’єднується навіть із лихварями, приймаючи саме їх існування як додатковий внесок у добробут морської республіки [13, с. 132]. Колаборація у економічній діяльності, впровадження інновацій в стратегії розвитку міжнародної торгівлі надає свої вагомні результати – добробут, заможність венеціанців зростає, їх товари отримують конкурентні переваги на зовнішніх ринках. Але така співпраця знаходить гнітюче відображення в іншому вимірі, пронизуючи духом капіталізму, гонитвою за прибутком все їх життя. Сприйняття Вільямом Шекспіром цих реалій, як особистістю, що є невід’ємною частиною суспільства з домінуванням релігійного світогляду, накладає свій відбиток на лінії поведінки головних персонажів. Але ця репрезентація цілком адекватна сучасній дійсності, недарма про мешканців тогочасної Венеції повідомлялось, що вони горді, скупі, хтиві, жорстокі та такі ж жадібні, як їхні сусіди, яких вони наслідують, щоб отримувати прибуток від лихварських позик, наданих державі [13, с. 132].

Тож, навіть благодущні венеціанці у В. Шекспіра прагматично вимірюють самих себе, навколишніх, дружбу та любов у термінах і

порівняннях, притаманних скоріше економічному трактату ортодоксальних представників австрійської школи маржиналістів. Так, вже на самому початку п'єси, у дії 1, сцені 1, Салеріо обмінюється досить специфічними репліками в діалозі з Антоніо:

<i>«Salarino:</i>	<i>«Салеріо:</i>
<i>I would have stay'd till I had made you</i>	<i>З вами б я</i>
<i>merry,</i>	<i>Зостався, доки б ви не звеселились,</i>
<i>If worthier friends had not prevented me.</i>	<i>Однак прийшли достойніші за мене.</i>
<i>Antonio:</i>	<i>Антоніо:</i>
<i>Your worth is very dear in my regard.</i>	<i>Я вашу дружбу високо ціную,</i>
<i>I take it your own business calls on you,</i>	<i>Та бачу — справи в вас, і цю причину</i>
<i>And you embrace th' occasion to depart»</i>	<i>Знайшли ви, щоб мерцій податись</i>
[11, с. 191].	звідси» [12, с. 481].

В українському перекладі економізм його слів виявляється дещо завуальованим, оскільки в англійському оригіналі В. Шекспір обіграє значення слів «worthier» та «worth», застосовуючи їх 16 разів протягом п'єси. Цінність людей, їх заслуги, дружбу в цьому контексті слід визначати, користуючись термінологією вартості.

Ще більш підкреслює економічні імперативи у світогляді Антоніо використання словосполучення «very dear» - «дуже дорогий» (слід зазначити, що за аналогією лексема «dear» у «Венеціанському купці» була застосована автором 16 разів). В. Шекспір вкладає у слова свого персонажа неприховану економічну конотацію – навіть оцінювання друга відбувається у координатах, далеких від принципів безкорисливості. Хороший друг еквівалентний дорогому, а дуже добрий друг – дуже дорогому, Салеріо фактично фіксується в описі Антоніо не як людина з певними чеснотами та вадами, а як бажаний і дорогий предмет [4, с. 14-15].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Проведено ґрунтовне дослідження соціально-економічних та економічно-історичних зрізів творчості

Вільяма Шекспіра. Особлива увага була сфокусована на розгляді авторських прийомів відображення інноваційних трансформацій у економічному житті епохи пізнього Середньовіччя в ракурсі драми «Венеціанський купець». Здійснено аналіз головних векторів інноваційної динаміки у міжнародній економічній діяльності в епоху, відображену у творчості Вільяма Шекспіра, окреслено їх особливості та специфіку реалізації. Досліджено внутрішню логіку відображення автором процесів кардинальних соціально-економічних трансформацій у сучасній йому Європі, показано специфіку, форми та методи їх репрезентації у літературній творчості кінця XVI ст. Розкрито основи трансформації стратегій економічного розвитку, на засадах використання багатого художнього матеріалу проаналізовано поступовий дрейф відповідних стратегій з платформи феодальної системи господарювання до капіталістичної. Доведено, що саме економічні інтереси є центральним елементом сюжетної лінії «Венеціанського купця», а їх безпосередня реалізація утворює комплекс викликів та визначає специфіку реакцій на них, визначаючи як особливості розгортання проблеми та способи її розв'язання.

Література

1. Ackroyd P. Shakespeare: The Biography. London. Vintage Books, 2006. 546 p.
2. Bentely G.E. Shakespeare: A Biographical Handbook (Yale Shakespeare Supplements). Yale, 1961. Yale University Press. 256 p.
3. Boyce Ch., White D. A. Shakespeare A to Z: The Essential Reference to His Plays, His Poems, His Life and Times, and More. New York, 1990. 742 p.
4. Ward C. B. The Value of Commerce in The Merchant of Venice. URL: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1278 (дата звернення: 01.02.2024).
5. McAvan E. Economies of Sacrifice in The Merchant of Venice: God, the Gift and Shakespeare. The Bible and Critical Theory. 2010. Vol. 6 (1). P. 2.1–2.11.
6. Leggatt A. The Merchant of Venice: A Modern Perspective / The Merchant of Venice / Ed. B. A. Mowat, P. Werstine, New York, 2010.

7. Shakespeare's last will and testament: made 25 March 1616, proved 22 June 1616. URL: shakespearedocumented.folger.edu/resource/document/william-shakespeares-last-will-and-testament-original-copy-including-three (дата звернення: 11.02.2024).

8. Harp R. Eros and Economics in “The Merchant of Venice”. The imaginative conservative. 2015. URL: <https://theimaginativeconservative.org/2015/10/eros-and-economics-in-the-merchant-of-venice.html> (дата звернення: 12.02.2024).

9. Остен Д. Гордість і упередженість. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568> (дата звернення: 14.02.2024).

10. Whittmore H. Portia’s Estate of Belmont — Part Two of Reason 73 Why Oxford was Shakespeare: It was a Real Place that the Author Saw Firsthand. URL: <https://hankwhittmore.com/2013/07/03/portias-estate-of-belmont-part-two-of-reason-73-why-oxford-was-shakespeare-it-was-a-real-place-that-the-author-saw-firsthand/> (дата звернення: 07.12.2023).

11. Shakespeare W. The Merchant of Venice / The Complete Illustrated Works of William Shakespeare. London, 2013. P. 190-213.

12. Шекспір В. Венеціанський купець / Твори в шести томах / За ред. П. А. Загребельного, Д. В. Затонського та ін. Київ, 1986. Т. 2. С. 477–570, 611–618.

13. The Merchant of Venice: Texts and Contexts / Ed. M. L. Kaplan. Boston. Palgrave, 2002. XVI+ 377 p.

References

1. Ackroyd, P. (2006), *Shakespeare: The Biography*, Vintage Books, London.
2. Bentley, G.E. (1961), *Shakespeare: A Biographical Handbook (Yale Shakespeare Supplements)*, Yale University Press, Yale.
3. Boyce, Ch., White, D. A. (1990), *Shakespeare A to Z: The Essential Reference to His Plays, His Poems, His Life and Times, and More*, Facts On File, New York - Oxford.

4. Ward, C. B. (2016), “The Value of Commerce in The Merchant of Venice”, *CMC Senior Theses*, 1278, [Online], available at: http://scholarship.claremont.edu/cmc_theses/1278 (Accessed 01 Februar 2024).
5. McAvan, E. (2010), “Economies of Sacrifice in The Merchant of Venice: God, the Gift and Shakespeare”, *The Bible and Critical Theory*, vol. 6 (1), pp. 2.1–2.11.
6. Leggatt, A. (2010), “The Merchant of Venice: A Modern Perspective”, *The Merchant of Venice*, Simon & Schuster, New York.
7. Shakespeare Documented (2024), “Shakespeare's last will and testament: made 25 March 1616, proved 22 June 1616”, [Online], available at: shakespearedocumented.folger.edu/resource/document/william-shakespeares-last-will-and-testament-original-copy-including-three (Accessed 11 Februar 2024).
8. Harp, R. (2015), “Eros and Economics in “The Merchant of Venice”. The imaginative conservative, [Online], available at: <https://theimaginativeconservative.org/2015/10/eros-and-economics-in-the-merchant-of-venice.html> (Accessed 12 Februar 2024).
9. Austen, J. (2018), “Pride and Prejudice”, [Online], available at: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8568> (Accessed 14 Februar 2024).
10. Whittemore, H. (2013), “Portia’s Estate of Belmont — Part Two of Reason 73 Why Oxford was Shakespeare: It was a Real Place that the Author Saw Firsthand”, [Online], available at: <https://hankwhittemore.com/2013/07/03/portias-estate-of-belmont-part-two-of-reason-73-why-oxford-was-shakespeare-it-was-a-real-place-that-the-author-saw-firsthand/> (Accessed 07 Februar 2024).
11. Shakespeare, W. (2013), “The Merchant of Venice”, *The Complete Illustrated Works of William Shakespeare*, Bounty Books, London, pp. 190-213.
12. Shakespeare, W. (1986), “The Merchant of Venice”, *Tvory [Works]*, vol. 2, Dnipro, Kyiv, Ukraine, pp. 477-570, 611-618.
13. Kaplan, M. L. (2002), *The Merchant of Venice: Texts and Contexts*, Palgrave, Boston.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2024 р.